

Natura ja uusi suojelujattelu

Vivi Niemenmaa ja Markku Turtiainen

Eurooppalaisen Natura-verkoston valmistelu on ollut Suomessa värikästä. Ristiriidat kärjistyivät vuonna 1997 luonnonsuojeluhallinnon ja maanomistajien välillä. Karviassa maanomistajat ryhtyivät peräti syömälakkoon. Luonnonsuojeluhallinto oli puun ja kuoren välissä työskennellessään kovassa kiireessä, painetta lisäsi negatiivinen julkisuus. 2000-luvulle tultaessa ristiriidat ovat jo kuitenkin laantuneet ja Natura on alettu nähdä yhä enemmän myös mahdollisuutena. Siitä on tullut vahva eurooppalainen brändi esimerkiksi matkailubisneksessä.

Valtiontalouden tarkastusvirasto on arvioinut suomalaista Natura 2000 -verkoston valmistelua hallinnon ja valtiontalouden näkökulmista. Osana tarkastusta virasto tarkasteli Naturan valmistelun kansallisia reunaehtoja. Syynä Naturan valmistelun vaikeuteen eivät olleet pelkästään Naturan julkisuuden mukanaan tuomat ristiriidat. Myös lähtökohdat osoittautuivat monella tavalla haasteellisiksi.

Natura-työn haasteita olivat ensiksikin EY-lainsäädännön uutuus. Toiseksi Naturaa piti valmistella erittäin kireässä aikataulussa. Lisäksi verkostoon valittavia alueita rajoittivat taloudelliset realiteetit. Merkittävän haasteen muodosti myös Naturan edustama uusi suojelujattelu. Erilaiset suojelutraditiot ovat olleet keskeisesti vaikuttamassa Naturan valmisteluun ja siinä syntyneisiin ristiriitoihin. Puheenvuoro perustuu valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskerptomukseen 140/2007: "Natura 2000 -verkoston valmistelu" (ladattavissa: <http://www.vtv.fi>).

Naturan uudenlainen luonnontieteellinen lähestymistapa

Natura-verkoston laatiminen perustuu EY:n luonto- ja lintudirektiiveihin. Luontodirektiivissä

luetellaan suojeltavat luontotyytit. Luontotyytilä tarkoitetaan sellaista maa- tai vesialuetyyppiä, jota luonnehtivat tietyt maantieteelliset sekä abiottiset ja bioottiset ominaispiirteet. Juuri luontotyyppien osalta Natura edustaa tieteellisesti varsin modernia suojelujattelua, jossa huomio ei ole pelkästään lajeissa, vaan niiden muodostamissa kasviekologisissa kokonaisuuksissa.

Direktiivin luontotyytit perustuvat eurooppalaiseen CORINE-habitaattiluokitteluun. Tämä on monilta osin suomalaiselle luokitteluperinteelle vieras. Kun Suomessa esimerkiksi metsiä on perinteisesti luokiteltu suhteessa puustotaustaan ja puuntuottookykyyn, keskieuropalainen traditio nojautuu vahvemmin metsien kasvillisuuteen.

Naturan taustalla oleva CORINE-järjestelmä nojaa keskieuropalaiseen, ns. Braun-Blanquet-koulukunnan kehittämään luokitteluun, joka perustuu kasviyhdyksuntien kasvilajiston eroihin. Pohjoismaisessa luonnonsuojeluperinteessä lajien uhanalaisuuteen on kiinnitetty enemmän huomiota kuin keskieuropalaisessa traditiossa. Näin Suomessa huomio on luonnonsuojelussa ollut enemmän harvinaisuuksissa kuin kasviyhdyksuntien muodostamissa kokonaisuuksissa. Lisäksi perinteisessä kotimaisessa suojelussa oli kiinnitetty joiltakin osin, kuten lehtojen kohdalla, erityistä huomiota eteläisiin lajeihin. Nämä eivät kuitenkaan ole välttämättä merkittäviä EU:n mittakaavassa.

Luokittelujärjestelmien tieteellisten erojen lisäksi merkittävä lähtökohtaero Naturan valmistelussa oli suomalaisen luonnonympäristön erilaisuus suhteessa keskieuropalaiseen luonnonympäristöön. CORINE-habitaattiluokittelu ei sisältänyt boreaalisen vyöhykkeen luontotyyppejä, joihin taas lähes koko Suomi ja valtaosa Ruotsista kuuluvat. Baltian maiden liityttyä EU:n jäseneksi mukaan on tullut myöhemmin myös muita boreaalisen vyöhykkeen maita.

CORINE-luokittelusta puuttuivat esimerkiksi Pohjoismaille tärkeät sisävedet ja reittivesistöt.

Luontodirektiiviin lisättiin myöhemmin Suomen ja Ruotsin aloitteesta boreaalisen vyöhykkeen luontotyyppisiä. Perusteena oli se, että direktiivi näin palvelisi myös boreaalisisä oloissa pyrkimystä säilyttää luonnon monimuotoisuutta.

Naturan valmistelussa luontotyyppien määrittely ja suomalaisen luontotyyppioppaan valmistelu tuli tehdä kiireisesti valmiiksi, jotta Suomen Natura-alueita päästäisiin inventoimaan. Aikataulun kireydestä johtuen inventointeja jouduttiin kuitenkin tekemään jo luontotyyppioppaasta tehdyn luonnoksen avulla. Syynä oli se, että esitys boreaalisisä luontotyypeistä oli pitkään EU:n komission käsittelyssä. Siten aikataulu luontotyyppien valmistelussa ja inventoinneissa oli yhtäältä tiukka, mutta toisaalta lopullista varmistusta luontotyypeistä jouduttiin odottamaan.

Eurooppalaisen ajattelumallin soveltamisessa pohjoismaisiin oloihin sisältyi myös merkittävä lähtökohtaero. EU:n luontodirektiivin taustalla näkyy ajatus sellaisesta kokonaisvaltaisesta suunnittelusta, jossa oletetaan, että saatavilla on lähes täydellistä tietoa alueista. Tämän tiedon pohjalta olisi sitten helppo valita alueet suojeleluun. Tilanne Suomessa, joka on pinta-alaltaan suhteellisen suuri ja käsittää paljon luonnonympäristöä, oli kuitenkin toisenlainen. Tiedon taso ei ollut lainkaan kattavaa. Koko Suomesta ei olisi ollut mahdollista laatia EU:n komission vaatimassa aikataulussa mitään yleisselvitystä. Ongelma johtui ennen kaikkea siitä, että Naturaa säätelevät direktiivit oli valmisteltu toisenlaisissa maissa kuin myöhemmin Euroopan unioniin liittyneessä Suomessa.

Luontotietojen inventoimiseen vaikutti myös lähtötiedon vaihteleva taso. Joistakin alueista oli saatavilla paljon tietoa. Esimerkiksi lehdoista ja soista oli vanhojen suojeleuhjelmien yhteydessä tehtyjen kartoitusten ansiosta hyvää perustietoa. Joistakin alueilta tiedon taso oli taas yllättävänkin heikkoa. Lisäksi Naturan mukanaan tuomista uudenlaisista luontotyypeistä ei ollut samalla tavalla kattavaa tietoa kuin suojeleuhjelmien alueista. Valtionmaiden osalta lähtötiedon taso oli parempi kuin yksityismaiden osalta. Yksityismaiden kohdalla tietojen saatavuutta suojeleuyöhön heikentävät tietosuojakäytännöt.

Erilaiset luonnonsuojelukäytännöt

Luonnonympäristön ja luonnontieteellisten luokittelujärjestelmien lisäksi myös suojeleuytännöt poikkesivat Suomessa ja EU:n omaksumassa traditiossa toisistaan. Suomessa suojeleualueilla

maankäyttö on tyypillisesti ollut varsin rajoitettua. Ennen toista maailmansotaa luonnonsuojelun tavoitteena oli lähinnä museoida jälkipolville näytteitä isänmaan luonnosta ja vaalia sen kauneutta. Keski-Euroopassa puolestaan on pitkät perinteet suojeleulla, jossa luonnonarvojen säilyminen on sidoksissa perinteisen maankäytön jatkamiseen. Tällaisten kulttuurimaisemien säilymisessä ihmistoiminnan kieltäminen ei ole useinkaan tarpeellista. Päinvastoin, joskus ihmistoiminta on pikemminkin välttämätöntä, kuten esimerkiksi maatalouden perinnemaisemien kohdalla. Monissa maissa Natura-verkoston kuuluu maatalousmaita ja kokonaisa kyliä.

Natura-verkosto edustaa suojeleuytännön osalta keskieuropallaisa perinnettä. Natura on siten luonteeltaan joustavampi ja tapauskohtaisempi kuin suomalainen totaalisempaan suojeleluun perustuva käytäntö. Tämän eron perinpohjainen sisäistäminen Naturan valmistelussa vei kaikilta osapuolilta aikaa ja toi ongelmia Suomen Natura-verkoston valmisteluun.

Kohti uutta ajattelua ja suojeleukeynoja

Natura oli ympäristöministeriön laajin tiedotuskampanja. Tietoa alettiin kuitenkin jakaa liian myöhään. Toinen syy viestinnän ongelmiin oli edellä kuvattu Naturan edustama uusi suojeleuyajattelu. Sen välittäminen laajaan julkisuuteen olisi edellyttänyt merkittäviä tiedotusponnisteita. Samalla olisi pitänyt pystyä viestittämään Suomen vanhasta suojeleualuejärjestelmästä ja suhteuttamaan Natura siihen, koska vasta Naturan valmistelun yhteydessä monet maanomistajat tulivat tietoiseksi siitä, että heidän maansa kuuluivat suojeleuohjelmiin ja -alueisiin.

Natura ajoittui kahdella tavalla luonnonsuojeluyajattelutavan murrokseen. Ensiksikin Natura toi mukanaan uudenlaista, joustavaa suojeleuyajattelua. Toiseksi suomalainen perinteinen luonnonsuojeluhallinnon asenne törmäsi uudenlaiseen ilmapiiriin, joka vaatii avoimuutta ja vuorovaikutusta eri osapuolien kanssa.

Natura on toiminut oppimisprosessina. Se on nostanut totaalisuojelun rinnalle joustavan suojeleuyajattelun ja tuonut mukanaan muutoksen kohti uudenlaisia suojeleukeynoja. Esimerkiksi Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmassa *Metsossa* on kokeiltu uusia vapaaehtoisia suojeleukeynoja.

Kirjoittajat ovat ylitarkastajia valtiontalouden tarkastusvirastossa.